

iskolai oktatás rendszerének már hosszú ideje tartó és minden jel szerint még befejezettek nem tekinthető átalakítása következtében. Az azonos szintű iskolatípusok közötti színvonalbeli különbség és a különböző társadalmi rétegek vagy csoportok lehetőségeiben e téren fennálló eltérések azzal a következménnyel járhatnak, hogy az egyébként is magasabb kriminalitási gyakoriságú társadalmi rétegekből származó gyermekek a beilleszkedést segíteni kevésbé képes iskolákba járnak, míg az előnyösebb helyzetű és általában alacsonyabb kriminalitási gyakoriságú csoportok gyermekei magasabb színvonalú oktatást kapnak, a beilleszkedést jobban segítő iskolák tanulói lehetnek. Ez fokozza a társadalmi rétegek között más szempontból egyébként is meglévő különbségeket. A továbbtanulási lehetőségekben ennek eredményeként bekövetkező különbségek negatív társadalmi hatása ugyancsak figyelmet érdemel. Feltételezhető, hogy a jelenlegi folyamatok fennmaradása vagy a polarizálódás további erősödése - számos egyéb negatív hatás mellett - a bűnözés jelenlegi intenzitásának fennmaradását vagy fokozódását eredményezi. Ez vonatkozik az erőszakos bűncselekmények elkövetésére is, ezért ismételt fel kell hívunk a figyelmet a népesedési jelenségek társadalmi hatásaira.

Dr. Domokos Andrea (doktorandusz, Rendőrtiszti Főiskola):

ELMÉLETEK AZ ERŐSZAKRÓL

Az utóbbi években bekövetkezett jelentős változások ellenére is elmondhatjuk, hogy az erőszakos bűnözés Magyarországon még mindig inkább minőségi, mint mennyiségi probléma. Az erőszakos bűncselekmények számának növekedése is aggodalomra adhat okot, az igazán riasztó jelenség azonban mégis az erőszakos bűnözés területén bekövetkezett minőségi változás.

Új bűncselekménytípusok jelentek meg, ma már hazánkban sem ismeretlen fogalom a bérgyilkosság, a leszámolás, a védelmi zsarolás, a szervezett bűnözés terrorcselekményei. Másrészt az ún. klasszikus erőszakos bűncselekmények (pl. a rablás) esetében is durvul az elkövetési mód.

Néhány évvel ezelőtt, amikor amerikai írásokban olvastunk a "hidegvérrel" és rendkívüli brutalitással gyilkoló bűnözőkről, azt hittük, minket elkerül az erőszaknak ez a hulláma. Ma már tudjuk, hogy hiábavaló volt a reménykedés. Az egyik első sokkoló hatású eset az volt, amikor fiatalok betörték egy vállalat telephelyére és az idős éjjeliőrt halálra kínozták. A vagyoni elleni cselekményüket végrehajthatták volna, hiszen lekötözték, ártalmatlanná tették az idős embert, aki így nem tudta akadályozni őket. A fiatalok viszont nem elégedtek meg ennyivel, válogatott kínzásoknak vetették alá, végül még egy brikettet is lenyomtak a torkán, ami aztán a halálát előidézte. Az éjjeliőr szenvedésének és halálának értelmetlensége sokakban keltett félelmet. Azóta egyre több ilyen esetről lehet hallani és a fiatalok, esetleg gyermekkorú elkövetők agresszivitása, indulataik kirobbanása riasztó.

Az erőszakos bűncselekményeket a kriminológia ma két tipikus csoportba sorolja, egyrészt konfliktusos, másrészt az

anyagi haszonszerzés végett elkövetett erőszakos bűncselekmények csoportjába.

Az értelmetlen, irracionális, vagy egyes kutatók által "motiválatlan" erőszakként megjelölt agresszió megjelenése és térnyerése megint szükségessé teheti annak átgondolását, hogy mi váltja ki az egyes emberből az agressziót, az erőszakos viselkedést. Ha az agresszió kutatásokat áttekintjük, három fő vonulatot találunk.

Vannak, akik szerint az öröklés, a hibás gének tehetnek az agresszív magatartásról. Mások a lelki élet zavaraira vezetnek vissza az agresszív viselkedést, a kóros személyiség szerkezettel magyarázzák. A harmadik csoportba tartozó kutatók a társadalmi környezet káros hatásait jelölik meg az erőszakos viselkedés okaként.

Ezen elméletek közül válogattam, s néhányat kiemelek az általam meghatározónak tartott elméletek közül.

Freud (1991.) a bennünk rejlő ösztönökre vezette vissza az erőszak keletkezését, szerinte Thanatos, a halálösztön pusztító energiákat termel, amelyeket, ha nem vezetünk le, elmebetegséghez vagy súlyos erőszakhoz vezetnek.

A katarzisélméletek képviselői Freud útján haladtak tovább, mondván, hogy az agresszió kifejeződése jótékony hatású, katarzisz értékű. Azt vallják, hogy az emberek feszültségét éppúgy ki kell engedni, mint ahogy a nyomás alatt álló gőzkazánból a gőzt ki kell eresztetni a szelepen keresztül. A hasonlat miatt hidraulikus elméletnek is szokták nevezni ezt az elméletet. Meglátásuk szerint szelep gyanánt valamilyen társadalmilag hasznos célt, például a sportot kell megjelölni (Henninger, 1948.).

Más kutatók épp azt igazolták, hogy a versenyjátékok üzése és nézése egyaránt növeli az emberekben az agressziót, indukálja az erőszakos magatartást (Geen, Quant, 1977.).

Egyesek a kóros személyiség szerkezetben keresték az agresszív magatartás okait. Úgy találták, hogy a pszichopáták azért agresszívak az átlagnál, mert idegrendszerük érzékenyebb és kevésbé tudja kezelni konfliktusait (Robins, 1966.; Mednick 1977.).

Egy következő elmélet a frusztrációhoz kapcsolta az erőszakot. Megállapítása szerint azok viselkednek agresszíven, akik céljuk elérésében valamilyen módon akadályozva vannak (Dollard, 1939.).

A fenti elképzelést vitték tovább az ún. "kiváltó-inger" elmélet képviselői, akik szerint az agresszió két külön forrása van, a frusztrált ember dühe és a kulcsinger, ami a feldühödött emberben kiváltja az erőszakos cselekedetet. Ezt egy kísérletben próbálták bizonyítani (Berkowitz, 1964.), azt vizsgálták, hogy frusztrált emberek miként viselkednek, amikor pisztoly van a környezetükben és hogyan viselkednek, amikor nincsen. A fegyver jelenlétében megnőtt az erőszakos cselekmények száma. Ezt a jelenséget elnevezték "fegyver-effektusnak".

A társadalmi hatások döntő szerepét valló kutatók közül egyesek az agresszió tanult voltát hangsúlyozzák. Igen híres a BOBO-baba kísérlet (Bandura, 1961.), ahol gyerekek egy felnőttet figyeltek meg, amint az egy játékabát ütött, rugdosott. Miután a gyerekeket odaengedték a babához, ők is agresszíven viselkedtek vele. Nem kizárólag azokat a "játékokat" játszották, amit a felnőttől láttak, hanem új agresszió formákat öltöttek ki, ami magukat a kísérletvezetőket is meglepte.

A hatvanas évekbeli amerikai fogyasztói társadalom problémáit kutatva fogalmazta meg Merton (1980.) az elméletét. Eszerint a pénz mindent eluraló hatalma és az ehhez kapcsolódó sikerpropaganda a hátrányosabb helyzetű osztályok tagjait is arra készteti, hogy a státuszszimbólumokat megszerezzék maguknak, s mivel ez legális úton nem lehetséges, agresszív viselkedésükkel reagálnak a társadalmi jólétekből való kiszolgáltatottságukra.

Igen sok kutatás foglalkozott a fiatalok erőszakos fellépésével. Egy ezek közül (Tannenbaum, 1938.) azzal magyarázza a fiatalok agresszióját, hogy a társadalom nem képes értelmes módon magába fogadni azokat a fiatalokat, akik nyomorvidékbe születtek bele. Kortárs csoportokba verődnek ezért, ahol viszont úgy tehetnek szert tekintélyre, ha minél önzőbben, durvábban viselkednek.

Újszerű megközelítés a szimbolikus interakció elmélete (Toch, 1969.), ugyanis felhívja a figyelmet arra, hogy az

erőszakos magatartásnak mindig legalább két szereplője van: az elkövető és az áldozat. Ez utóbbi viselkedését szintén nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Napjainkban talán a média kutatások a legelterjedtebbek. Megállapításuk szerint ma a tömegtájékoztatási eszközök átvették azt a szerepet, amelyet korábban a család, az iskola, az egyház töltek be. A média ma meghatározza a közérkölcset és a politikát - mondják egyes amerikai szakemberek.

Nyilvánvalóan igen sok tényező alakította a mai erőszakos bűnözés képét, jómagam a következőket tartom kiemelésre érdemesnek az erőszakos bűncselekmények újszerű elkövetési formáival, az egyre durvuló elkövetési móddal kapcsolatban. A nyugati civilizáció, kultúra válságos korszakát éli, a fogyasztói társadalom öncélúvá vált. Ebben a társadalomban a fiatalok céltalanok, unatkoznak. Hiányos családi kapcsolataik miatt érzelmileg közönyössé váltak. Követik a média által felkínált modellt, amely modellben az erőszak a konfliktusmegoldás eszköze, a célok elérésének leghatékonyabb módja, és álláspontom szerint a szabadidő eltöltésének legújabb változata.

IRODALOM:

1. A. Bandura, D. Ross, S. Ross:
Transmission of Aggression Through Imitation of Aggressive Models
in: Journal of Abnormal and Social Psychology, 1961.
2. L. Berkowitz:
Aggressive Cues in Aggressive Behaviour and Hostility Catharsis
Psychological Review, 1964.
3. J. Dollard, L. W. Doob, N. E. Miller, O. H. Mowrer, R. T. Sears:
Frustration and Aggression
New Haven: Yale University Press, 1939.

4. S. Freud:
A halálösztön és az életösztönök
Múzsák, 1991.
5. R. Geen, M. Quanty:
The Catharsis of Aggression: An Evaluation of an Hypothesis
in: Advances in Experimental Social Psychology Vol. 100, Academic Press, N.Y., 1977.
6. S. A. Mednick:
A Biosocial Theory of the Learning of Law-Abiding Behavior
N.Y., Toronto, London, Sidney 1977.
7. W. Menninger:
Recreation and Mental Health
Recreation, 1948.
8. R. K. Merton:
Társadalomelmélet és társadalmi struktúra
Gondolat, Bp. 1980.
9. L. N. Robins:
Deviant Children Grown Up
Williams and Williams
Baltimore, 1966.
10. F. Tannenbaum:
Crime and the Community
Columbia University Press, N.Y. 1938.
11. H. Toch:
Violent Men
An Inquiry into the Psychology of Violence
Chicago, 1969.